

DUPĂ 25 DE ANI: SITUAȚIA LINGVISTICĂ DIN REPUBLICA MOLDOVA

Dr. hab. Inga DRUȚĂ
Centrul de Terminologie
Institutul de Filologie al AȘM

25 YEARS ON: THE LINGUISTIC SITUATION FROM THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Summary. The present contribution is revealing in terms of 25-year period covered in Moldova since 1989, from adoption of language laws, till today. Linguistic realities past and present are analyzed in terms of the identity crisis that grinds Moldovan society faces two fields antagonistic forces: on the one hand, the Soviet legacy, one that pulls in the past, on the other hand, the demands of modernization, adaptation to Western civilized world standards.

Keywords: Romanian language, standard language, official language, linguistic legislation, terminology, linguistic consciousness.

Rezumat. Articolul de față este edificator în ceea ce privește perioada de 25 de ani parcursă de societatea din Republica Moldova din 1989, de la adoptarea legislației lingvistice, până în prezent.

Realitățile lingvistice de ieri și de azi sunt analizate prin prisma crizei identitare care macină societatea moldovenească, confruntată cu două câmpuri de forțe antagonice: pe de o parte, moștenirea sovietică, cea care o trage în trecut, pe de altă parte, exigențele modernizării, adaptarea la standardele lumii civilizate occidentale.

Cuvinte-cheie: limba română, limba literară, limbă oficială, legislație lingvistică, terminologie, conștiință lingvistică.

Limba oficială a statului face parte din patrimoniul statalității. Pe lângă imn și drapel, limba oficială a statului este un atribut extrem de important. Totodată, „limba este un aspect al culturii, cu o componentă spirituală și cu vizarea reperelor valorice, reprezentând (...) fundamentul creației culturale, atât la nivel popular, cât și la nivelul erudiției...” [3, p. 11] și „cea mai de seamă tradiție a unei comunități etnice” [ibid., p. 374].

De-a lungul deceniilor, limba română în spațiul basarabean nu s-a manifestat plenar ca mijloc de comunicare și de exprimare a relațiilor dintre puterea de stat și societate. În această corelație limba română a fost mai mult decât marginalizată, rolul dominant jucându-l limba rusă.

În perioada postbelică, în instituțiile de învățământ preuniversitar și universitar se utiliza în exclusivitate terminologia tehnică și științifică rusă. De cea românească, aparent, nici nu era nevoie, întrucât comunicarea profesională se realiza în limba rusă. Documentația oficială din administrația publică era redactată, de asemenea, doar în rusește. Unii demnitari de stat considerau chiar că o terminologie tehnică și științifică în limba română (numită pe atunci „moldovenească”) nici nu ar exista!

Ca prim pas, în anii '70 a fost constituită o comisie terminologică pe lângă Academia de Științe a Moldovei, care și-a propus să introducă terminologia tehnică și științifică în manualele elaborate pentru instituțiile de învățământ superior.

Factorul decisiv pentru declanșarea procesului de dezvoltare a limbii române și a limbajelor specializate românești în Republica Moldova a fost adoptarea *Legii cu privire la statutul limbii de stat a RSS Moldovenești* și a *Legii cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul RSS Moldovenești* din 31 august 1989.

În calitate de limbă de stat, româna – ca și orice alta – presupune prezența, între numeroasele ipostaze prin care se manifestă în uz, a unei variante frecvent desemnate prin termenul *limbă literară*, varianta care se deosebește, ca realitate a comunicării sociale, prin caracterul ei *unitar* și *unic*, de varietatea utilizărilor dialectale. Limba literară unică – asociată cu învățământul și cultura și identificată cu limba oficială – are o situație privilegiată, atât ca extindere, cât și sub aspectul funcțiilor sociale, în raport cu variantele locale.

Rezultat al unui proces istoric complicat, puternic marcat de condițiile specifice oferite de evoluția socială și culturală a poporului care o utilizează, varianta literară (cu care se identifică *limba oficială*) reprezintă în societatea actuală o instituție și beneficiază de atenția specială a autorităților, fiind propagată prin școală, codificată prin lucrări academice, apărută sub diverse forme în integritatea normelor stabilite. Ca limbă de stat, limba română literară constituie o preocupare culturală majoră în Republica Moldova, ca și în România. Dar problemele cu care se confruntă limba română literară (în special) dincolo de Prut nu coincid cu cele pe care le cunoaște uzul ei între hotarele României [2].

În România, activitatea de „cultivare a limbii”, expresie a grijii pentru buna cunoaștere și întrebunțare a variantei literare, a limbii oficiale, urmărește apărarea și protecția ei și își găsește expresia în lucrări de precizare și explicitare a normelor, de cele mai multe ori în legătură cu semnalarea și com-

baterea greșelilor, a încălcării, sub diverse forme, a *normelor*, lucrări cu atât mai numeroase astăzi, când sentimentul „stricării limbii” este larg răspândit în opinia publică. În Republica Moldova, grija pentru limba română literară presupune, în primul rând, acțiunea de „regăsire”, de consolidare și răspândire a normelor ei.

Basarabia participă, alături de toate celelalte regiuni ale țării, la acest amplu proces de unificare lingvistică prin răspândirea variantei literare până la evenimentele din 1940, 1944, când, ca urmare a ocupației sovietice, se desprinde din procesul dezvoltării comune a limbii române. În noile condiții istorice, limba română, declarată „moldovenească”, este agresată, în primul rând, la nivelul variantei literare prin extinderea limbii ruse în toate domeniile de activitate, prin tot felul de teorii și măsuri având ca finalitate explicită îndepărtarea de limba română (literară), declarată creație „burgheză” și „instrument al capitalismului”.

Ca urmare, uzul limbii române s-a redus substanțial, aceasta fiind utilizată preponderent în mediul rural, acolo unde predomină (în toate regiunile) graiul local – aproape exclusiv în comunicarea cotidiană, familiară, pe când comunicarea în domeniile superioare, culturale și științifice, asociate firesc variantei literare, a recurs tot mai sistematic la limba rusă. Marginalizată și supusă deliberat unor distorsiuni care vizau păstrarea și exacerbarea caracteristicilor regionale, varianta cultă a limbii române din Basarabia s-a îndepărtat de varianta literară comună, folosită ca limbă oficială pe teritoriul României. Scopul ideologic subiacent acestui proces l-a reprezentat șubrezierea temeiului lingvistic al sentimentului etnic și al conștiinței apartenenței naționale a populației românești din ținuturile de dincolo de Prut [2], obiective urmărite și astăzi de anumite forțe politice, care, prin promovarea exacerbată a unui „moldovenism” deșănțat, seamănă derută identitară și cultivă o falsă conștiință lingvistică [v. 1].

Involuția limbii a fost întreruptă de cursul istoric declanșat de evenimentele politice de după 1989. Afirmarea statutului de limbă oficială a Republicii Moldova s-a asociat cu modificarea atitudinii lingvistice a autorităților din Basarabia. Trecerea la grafia latină, consolidarea poziției limbii române în școală, în administrație și în comunicarea oficială au impus-o atenției forurilor științifice și didactice, determinând elaborarea a numeroase lucrări destinate, în primul rând, recuperării și regenerării variantei literare, desfigurată de evoluția anterioară.

Se afirmă că „limba română reprezintă aspectul

principal al relației spirituale a românilor cu lumea europeană și principala poartă pentru pătrunderea valorilor europene, în măsura în care sunt asumate de către ei” [3, p. 14]. În acest sens, în cei 25 de ani de limbă română în Republica Moldova, se constată importante modificări pozitive: româna are o poziție superioară în învățământ, în administrație și își face loc tot mai insistent în spațiul public, inclusiv în relațiile social-economice din țară. Funcționează mai multe posturi de radio și de televiziune de limba română, care, pe lângă școală, depun eforturi în ceea ce privește formarea competenței comunicative a vorbitorilor în limba română literară (standard sau exemplară).

Trebuie remarcată și activitatea susținută a specialiștilor de la Centrul Național de Terminologie, instituție creată în octombrie 1989 în conformitate cu programul complex de stat pentru asigurarea funcționării limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova. Beneficiarii CNT sunt autoritățile publice centrale și locale, instituțiile de stat și companiile private, cuprinzând atât vorbitorii nativi de română, cât și vorbitorii alogloți. În cei 25 de ani de funcționare a CNT, au fost elaborate sau adaptate mii de modele de acte oficiale și de formulare, zeci de standarde terminologice etc. în limba română, au fost editate îndrumare, ABC-uri pentru primării și serviciile de personal, lexicoane terminologice specializate bilingve (*Ghidul funcționarului public; ABC-ul funcționarului serviciului de personal; Denumiri de profesii și ocupații; Mic dicționar automobilistic; Dicționarul feroviarului; Dicționarul textilistului; Mic dicționar de confecții; Mic dicționar de construcții; Dicționar de termeni financiar-bancari; Dicționarul silvicultorului; Ghidul taximetristului; Denumiri de mărfuri nealimentare; Dicționarul coaforului* ș.a.).

Pentru toți utilizatorii interesați, pe site-ul CNT (cnt.md) este accesibilă în mod gratuit banca de date terminologice GesTe în patru limbi de largă circulație: română, franceză, engleză și rusă. Consultațiile lingvistice, onomastice și terminologice acordate de CNT persoanelor fizice și juridice contribuie la difuzarea terminologiilor speciale și a normelor limbii române literare în mediul (încă!) bilingv al statului nostru.

În cei 25 de ani care s-au scurs de la adoptarea legislației lingvistice, au fost înregistrate unele realizări în funcționalitatea terminologiei științifice naționale în Republica Moldova. Însă practica de elaborare în limba rusă a unor acte normative, a standardelor, instrucțiunilor etc. și traducerea lor ulterioară în limba română, de multe ori, de către

persoane incompetente, duc în mod inevitabil la mutilarea terminologiilor speciale și la o exprimare aproximativă și inegalantă.

În condițiile în care dicționarele de specialitate, mai cu seamă cele bilingve ruso-române, sau lexicoanele terminologice sunt insuficiente, o traducere este însoțită de riscul de a crea termeni în mod arbitrar. Astfel, pot apărea dublete terminologice, cum a fost, de exemplu, cazul termenilor *impozit pe valoarea adăugată* și *taxă pe valoarea adăugată*, care denumeau aceeași noțiune: o formă de plată la buget. În urma unor intervenții ale CNT, s-a operat unificarea și astăzi este utilizat termenul unic *taxă pe valoarea adăugată* (TVA).

Ținând cont de realitatea lingvistică actuală din Republica Moldova, se insistă mult asupra cunoașterii de către specialiști nu numai a terminologiei tehnice și științifice naționale, ci și a limbii române literare. Pentru a face o traducere de calitate a unor texte tehnico-științifice este necesară cunoașterea performantă a limbii-sursă, a limbii-țintă și, evident, a terminologiei domeniului. Problema formării traducătorilor și terminologilor în Republica Moldova continuă să constituie o problemă stringentă.

La ora actuală, în Republica Moldova se constată un evident regres în politica lingvistică. Legislația lingvistică este depășită în multe privințe, însă nici aceasta aproape că nu se respectă. Nu mai există un organism național de monitorizare a respectării legislației lingvistice, așa cum a fost Departamentul pentru Funcționarea Limbilor, iar la nivelul administrației locale, funcția de specialist pentru limba română a fost suprimată în primării și preturi. Funcționarii publici, deputații, conducătorii de instituții nu sunt atestați în problema cunoașterii limbii române.

În această ordine de idei, este îmbucurătoare adoptarea recentă a Legii nr. 153, prin care se modifică și se mărește unele articole din legislația lingvistică și din Legea nr. 160 din 22.07.2011 privind reglementarea prin autorizare a activității de întreprinzător (15.08.2014, Monitorul Oficial nr. 238-246). Noua lege prevede completarea Legii nr. 3465-XI din 1 septembrie 1989 cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova cu articolul 29¹: „Verificarea corectitudinii lingvistice a textelor de publicitate exterioară, a denumirilor de mărfuri și de produse alimentare, a informației cu privire la produsul certificat de pe

etichetele de mărfuri, a instrucțiunilor referitoare la mărfurile fabricate în Republica Moldova este obligatorie și se realizează de către autoritatea publică competentă în domeniul lingvistic (terminologic) – Centrul Național de Terminologie”, iar articolul 32 este modificat în sensul următor: „Controlul asupra respectării legislației cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova este exercitat de către Centrul Național de Terminologie, precum și de către autoritățile administrației publice centrale și locale. Centrul Național de Terminologie va elabora formulare-tip, mostre și alte forme tipizate de publicitate, recomandate spre utilizare cu respectarea corectitudinii lingvistice”. La articolul 9 din Legea nr. 220-XVI din 19 octombrie 2007 privind înregistrarea de stat a persoanelor juridice și a întreprinzătorilor individuali (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 184-187), alineatul (7) are acum următorul cuprins: „(7) Până la înregistrarea persoanei juridice, organul înregistrării de stat verifică denumirea sub aspectul disponibilității și al distinctivității, iar Centrul Național de Terminologie, autoritatea publică competentă în domeniul lingvistic (terminologic), verifică corectitudinea lingvistică a denumirii”. Modificările adoptate reprezintă o mică victorie în ceea ce privește afirmarea limbii române literare și promovarea normelor limbii române exemplare în Republica Moldova și vor contribui la combaterea opiniei conform căreia „românii sunt europeni prin limbă, dar nu sunt europeni de tip modern prin atitudinea față de limbă sau, mai degrabă, prin modul de a-și cultiva limba” [3, p. 377].

În concluzie, susținem că se impune în mod stringent elaborarea unei politici lingvistice adecvate, fundamentate pe o nouă legislație lingvistică, modernă și armonioasă, care ar conține și acțiuni de promovare a actelor legislative ce țin de funcționarea corectă și nestingherită a limbii oficiale în toate domeniile vieții sociale din Republica Moldova.

Bibliografie

1. Bojoga, Eugenia. Limba română – „între paranteze”? Despre statutul actual al limbii române în Republica Moldova. Chișinău: ARC, 2013.
2. Guțu Romalo, Valeria. Româna de dincolo de hotare. În: România literară, nr. 14, 11 aprilie 2001.
3. Oprea, Ioan. Comunicare culturală și comunicare lingvistică în spațiul european. Iași: Institutul European, 2008.